# Milliy sertifikat: geografiya — namuna variant javoblari bilan

Rasmiy imtihon formati: **45 ta topshiriq, 150 daqiqa**. Bu variant: **45 ta topshiriq, 150 daqiqa**. Yopiq savollarda bitta to‘g‘ri javobni belgilang, ochiq savollarga qisqa javob yozing. Javoblar kaliti va izohlar oxirida.
Shu variantni **online** yechib, taxminiy ball va darajangizni bilish: talimtelekanali.uz/uz/milliy-sertifikat/geografiya/

**1.** Qadimgi yunon olimi Yer aylanasining uzunligini birinchi bo‘lib ancha aniq hisoblagan. U «geografiya» atamasini ham fanga kiritgan. Bu olim kim?

**A)** Ptolemey
**B)** Gerodot
**C)** Eratosfen
**D)** Aristotel

**2.** Xaritaning masshtabi 1:2 500 000. Xaritada ikki shahar orasidagi masofa 4 sm. Joydagi haqiqiy masofa qancha?

**A)** 10 km
**B)** 100 km
**C)** 40 km
**D)** 1000 km

**3.** 22 iyunda peshin paytida Quyosh nurlari qaysi parallelda tik (90° burchak ostida) tushadi?

**A)** Ekvator
**B)** Shimoliy qutb doirasi
**C)** Janubiy tropik
**D)** Shimoliy tropik

**4.** Tog‘ etagi 500 m balandlikda joylashgan va u yerda havo harorati +24 °C. Harorat har 100 m da 0,6 °C ga pasayadi deb hisoblang. Shu paytda 2500 m balandlikdagi cho‘qqida harorat necha gradus bo‘ladi?

**A)** +12 °C
**B)** +9 °C
**C)** +15 °C
**D)** 0 °C

**5.** Janubiy Amerikaning g‘arbiy sohili bo‘ylab janubdan shimolga oqadigan sovuq oqim qaysi? Bu oqim Atakama cho‘lining paydo bo‘lishiga sabab bo‘lgan.

**A)** Golfstrim
**B)** Kaliforniya oqimi
**C)** Peru oqimi
**D)** Braziliya oqimi

**6.** Atlantika okeani tubining o‘rta qismida shimoldan janubga cho‘zilgan va okean tubini deyarli teng ikki qismga ajratuvchi yirik relyef shakli qaysi?

**A)** Mariana novi
**B)** O‘rta Atlantika suv osti tizmasi
**C)** Puerto-Riko novi
**D)** Sharqiy Tinch okean ko‘tarilmasi

**7.** Afrika materigining eng baland nuqtasi qaysi?

**A)** Elbrus
**B)** Akonkagua
**C)** Kenya tog‘i
**D)** Kilimanjaro

**8.** Darsliklarga ko‘ra, dunyodagi eng sersuv (suv sarfi eng katta) daryo qaysi?

**A)** Amazonka
**B)** Nil
**C)** Kongo
**D)** Missisipi

**9.** Shimoliy Amerikaning ichki tekisliklaridagi o‘tloqli dashtlar qanday nomlanadi?

**A)** Pampa
**B)** Preriya
**C)** Selva
**D)** Savanna

**10.** Avstraliyaning eng uzun daryosi Avstraliya Alp tog‘laridan boshlanadi va materikning janubi-sharqida okeanga (Enkaunter qo‘ltig‘iga) quyiladi. Uning eng uzun irmog‘i quruq mavsumda ba’zan qisman qurib qoladi. Bu daryo qaysi?

**A)** Kuper-Krik
**B)** Murrey
**C)** Zambezi
**D)** Makkenzi

**11.** Markaziy Osiyodagi qaysi ko‘l Tyanshan tog‘lari orasidagi botiqda joylashgan, qishda muzlamaydi va Qirg‘iziston hududidagi eng katta ko‘l hisoblanadi?

**A)** Sarez
**B)** Balxash
**C)** Zaysan
**D)** Issiqko‘l

**12.** Pomir tog‘larida joylashgan va Markaziy Osiyo davlatlari (sobiq ittifoq respublikalari) hududidagi eng baland cho‘qqi hisoblangan cho‘qqi (7495 m) qaysi?

**A)** Ismoil Somoniy cho‘qqisi
**B)** Abu Ali ibn Sino (Lenin) cho‘qqisi
**C)** Jengish Chokusu (G‘alaba) cho‘qqisi
**D)** Hazrati Sulton cho‘qqisi

**13.** O‘zbekistonning eng baland nuqtasi qaysi tog‘ tizmasida joylashgan va u qanday nomlanadi?

**A)** Chotqol tizmasidagi Beshtor cho‘qqisi
**B)** Zarafshon tizmasidagi Chimtarg‘a cho‘qqisi
**C)** Hisor tizmasidagi Hazrati Sulton cho‘qqisi
**D)** Turkiston tizmasidagi Pik Skalistiy

**14.** O‘zbekistonning eng past nuqtasi (dengiz sathidan taxminan 12 m past) qaysi botiqda joylashgan?

**A)** Arnasoy botig‘i
**B)** Mingbuloq botig‘i
**C)** Qoraqiya botig‘i
**D)** Ayoqog‘itma botig‘i

**15.** Hozirgi kunda Amudaryoga yetib bormaydigan Zarafshon daryosi qayerdan boshlanadi?

**A)** Fedchenko muzligidan
**B)** Sarez ko‘lidan
**C)** Iskandarko‘ldan
**D)** Zarafshon muzligidan

**16.** Qizilqumdagi Muruntov (Muruntau) oltin koni O‘zbekistonning qaysi viloyati hududida joylashgan?

**A)** Navoiy viloyati
**B)** Jizzax viloyati
**C)** Qashqadaryo viloyati
**D)** Surxondaryo viloyati

**17.** O‘zbekistonda qora metallurgiyaning (po‘lat va prokat ishlab chiqarish) yirik korxonasi — O‘zbekiston metallurgiya kombinati qaysi shaharda joylashgan?

**A)** Olmaliq
**B)** Navoiy
**C)** Bekobod
**D)** Angren

**18.** Xalqaro dengiz transportida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan qaysi kanal O‘rta yer dengizini Qizil dengiz bilan tutashtiradi?

**A)** Panama kanali
**B)** Suvaysh kanali
**C)** Kil kanali
**D)** Korinf kanali

**19.** Darsliklarga ko‘ra, uzoq yillardan beri dunyoda qahva yetishtirish va eksport qilish bo‘yicha birinchi o‘rinda turadigan mamlakat qaysi?

**A)** Kolumbiya
**B)** Braziliya
**C)** Efiopiya
**D)** Hindiston

**20.** Toshko‘mir havzasi negizida vujudga kelgan, qora metallurgiya va og‘ir sanoat bilan mashhur Rur sanoat rayoni qaysi mamlakatda joylashgan?

**A)** Fransiya
**B)** Polsha
**C)** Buyuk Britaniya
**D)** Germaniya

**21.** 1960-yilda Bag‘dodda tashkil etilgan Neft eksport qiluvchi mamlakatlar tashkiloti (OPEK)ning shtab-kvartirasi hozirgi vaqtda qaysi shaharda joylashgan?

**A)** Ar-Riyod
**B)** Bag‘dod
**C)** Vena
**D)** Jeneva

**22.** And tog‘larida joylashgan qaysi mamlakat mis rudasi zaxiralari va mis qazib olish bo‘yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi?

**A)** Chili
**B)** Argentina
**C)** Ekvador
**D)** Urugvay

**23.** Qaysi mamlakatning g‘arbiy sohili muzliklar ta’sirida hosil bo‘lgan, chuqur va tor qo‘ltiqlar — fyordlar bilan kuchli parchalangan? Bu mamlakat sersuv tog‘ daryolari tufayli elektr energiyasining katta qismini GESlarda ishlab chiqaradi.

**A)** Daniya
**B)** Norvegiya
**C)** Niderlandiya
**D)** Finlyandiya

**24.** Shimoliy Afrikadagi qaysi mamlakat fosforitlar (mineral o‘g‘it xomashyosi) zaxiralari bo‘yicha dunyoda birinchi o‘rinda turadi?

**A)** Misr
**B)** Liviya
**C)** Jazoir
**D)** Marokash

**25.** 1987-yilda qabul qilingan Monreal protokoli qaysi global ekologik muammoni hal etishga qaratilgan?

**A)** Okeanlarning neft bilan ifloslanishi
**B)** Tropik o‘rmonlarning kesilishi
**C)** Ozon qatlamini yemiruvchi moddalar (freonlar) ishlab chiqarilishi
**D)** Kislotali yomg‘irlar

**26.** AQShning Atlantika okeani sohili bo‘ylab Bostondan Vashingtongacha cho‘zilgan, Nyu-York va Filadelfiyani ham o‘z ichiga olgan megalopolis qanday nomlanadi?

**A)** Bosvash
**B)** Chipits
**C)** Sansan
**D)** Tokaydo

**27.** Aholi takror barpo bo‘lishining birinchi tipi past tug‘ilish, past o‘lim va juda kichik (ba’zan manfiy) tabiiy o‘sish bilan tavsiflanadi. Quyidagi mamlakatlardan qaysi biri uchun aynan shu tip xos?

**A)** Niger
**B)** Germaniya
**C)** Afg‘oniston
**D)** Pokiston

**28.** Aholining doimiy yashash uchun o‘z mamlakatidan boshqa mamlakatga ko‘chib ketishi qanday ataladi?

**A)** Immigratsiya
**B)** Emigratsiya
**C)** Reemigratsiya
**D)** Depopulyatsiya

**29.** Tinch okeanining g‘arbiy qismida, taxminan 11° shimoliy kenglik va 142° sharqiy uzunlikda joylashgan, Yer yuzasidagi eng chuqur joy (chuqurligi 11 km ga yaqin) bo‘lgan okean novi qaysi?

**A)** Puerto-Riko novi
**B)** Yava (Zond) novi
**C)** Mariana novi
**D)** Kuril-Kamchatka novi

**30.** Taymir yarim orolida, taxminan 77°43′ shimoliy kenglikda joylashgan burun Yevrosiyo materigining eng shimoliy chekka nuqtasi hisoblanadi. U qanday nomlanadi?

**A)** Dejnyov burni
**B)** Roka burni
**C)** Piay burni
**D)** Chelyuskin burni

**31.** 1969-yilda Sirdaryodagi Chordara suv omboridan tashlangan ortiqcha suvlar Arnasoy botig‘iga oqib kelishi natijasida hosil bo‘lgan, Nurota tog‘larining shimolida, Qizilqum cho‘lining janubi-sharqiy chekkasida joylashgan yirik ko‘l qaysi?

**A)** Aydarko‘l
**B)** Sariqamish ko‘li
**C)** Sudoche ko‘li
**D)** Dengizko‘l

**32.** Hisor tizmasining janubi-g‘arbiy tarmoqlarida joylashgan Sharg‘un toshko‘mir koni hamda Boysun ko‘mir koni O‘zbekistonning qaysi viloyati hududida joylashgan? (Viloyat Turkmaniston, Tojikiston va Afg‘oniston bilan chegaradosh.)

**A)** Qashqadaryo viloyati
**B)** Samarqand viloyati
**C)** Surxondaryo viloyati
**D)** Jizzax viloyati

**33.** Materiklarni ularning eng baland cho‘qqisi bilan moslashtiring.

**A)** Elbrus
**B)** Akonkagua
**C)** Kosyushko
**D)** Vinson massivi
**E)** Denali (Mak-Kinli)
**F)** Everest (Jomolungma)

**a)** Avstraliya → ____
**b)** Janubiy Amerika → ____
**c)** Shimoliy Amerika → ____

**34.** O‘zbekiston viloyatlarini ularning xususiyatlari bilan moslashtiring.

**A)** Navoiy viloyati
**B)** Andijon viloyati
**C)** Xorazm viloyati
**D)** Surxondaryo viloyati
**E)** Sirdaryo viloyati
**F)** Namangan viloyati

**a)** Farg‘ona vodiysining eng sharqiy qismida joylashgan, uch tomondan Qirg‘iziston bilan o‘ralgan, aholi zichligi bo‘yicha respublikada birinchi o‘rindagi viloyat → ____

**b)** Hududining katta qismini Qizilqum cho‘li egallagan, maydoni bo‘yicha respublikadagi eng katta viloyat → ____

**c)** Farg‘ona vodiysining shimolida, Sirdaryoning o‘ng sohilida, Chotqol va Qurama tizmalari etagida joylashgan viloyat → ____

**35.** Xaritadagi izochiziqlarni ularning ta’riflari bilan moslashtiring.

**A)** Izoterma
**B)** Izobata
**C)** Izogieta
**D)** Gorizontal (izogipsa)
**E)** Izobara
**F)** Izoseysta

**a)** Dengiz sathidan bir xil balandlikdagi nuqtalarni tutashtiruvchi chiziq → ____

**b)** Bir xil atmosfera bosimiga ega nuqtalarni tutashtiruvchi chiziq → ____

**c)** Dengiz yoki okeanda bir xil chuqurlikdagi nuqtalarni tutashtiruvchi chiziq → ____

**36.** Sonli masshtabi 1:750 000 bo‘lgan xaritada ikki aholi punkti orasidagi to‘g‘ri chiziqli masofa 6,4 sm ga teng.

**a)** Joydagi haqiqiy masofani hisoblang (km da).

**b)** Shu masofa masshtabi 1:200 000 bo‘lgan xaritada necha santimetrga teng bo‘ladi (sm da)?

**37.** M nuqta 71°45′ sharqiy uzunlikda, N nuqta esa 13°15′ g‘arbiy uzunlikda joylashgan. Mahalliy vaqt har 15° uzunlikda 1 soatga (har 1° da 4 daqiqaga) farq qiladi deb hisoblang.

**a)** M va N nuqtalar orasidagi mahalliy vaqt farqi necha daqiqaga teng? (javobni daqiqada yozing)

**b)** M nuqtada mahalliy vaqt 12:00 bo‘lganda N nuqtada mahalliy vaqt qancha bo‘ladi? (soat:daqiqa ko‘rinishida yozing)

**38.** Tog‘ etagi dengiz sathidan 300 m balandlikda joylashgan. U yerda atmosfera bosimi 735 mm sim. ust., havo harorati +18 °C. Shu paytda tog‘ cho‘qqisida bosim 595 mm sim. ust. ni ko‘rsatdi. Bosim har 10,5 m ko‘tarilganda 1 mm sim. ust. ga kamayadi, harorat esa har 100 m da 0,6 °C ga pasayadi deb hisoblang.

**a)** Tog‘ cho‘qqisining mutlaq (dengiz sathidan) balandligini toping (m da).

**b)** Shu paytda tog‘ cho‘qqisidagi havo haroratini toping (°C da).

**39.** Shimoliy yarimshardagi bir joyda 22 dekabr kuni tush paytida Quyoshning ufqdan balandligi 26°30′ ga teng bo‘ldi. Yer o‘qining orbita tekisligiga nisbatan og‘ishi sababli Quyosh 22 dekabrda 23°30′ janubiy kenglikda, 22 iyunda 23°30′ shimoliy kenglikda tik turadi deb hisoblang.

**a)** Shu joyning geografik kengligini toping (graduslarda).

**b)** Shu joyda 22 iyun kuni tush paytida Quyosh ufqdan necha gradus balandlikda bo‘ladi? (graduslarda, o‘nli kasr bilan)

**40.** Quyidagi matnni o‘qing: «Bu materikning shimolida, Orinoko daryosi havzasiga yaqin joyda qadimiy platforma ustida yassi tog‘lik joylashgan. Uning tik yonbag‘irlaridan biridan oqib tushuvchi suv dunyodagi eng baland sharsharani hosil qiladi (balandligi qariyb 1000 m, ≈979 m). Materikning g‘arbida esa uzun tog‘ tizimi cho‘zilgan bo‘lib, uning Peru va Boliviya chegarasidagi baland tog‘ yassiligida dengiz sathidan 3800 m dan ortiq balandlikda yirik chuchuk suvli ko‘l joylashgan».

**a)** Matnda tilga olingan dunyodagi eng baland sharshara qanday nomlanadi?

**b)** Peru va Boliviya chegarasidagi baland tog‘ ko‘li qanday nomlanadi?

**41.** Darsliklarga ko‘ra, O‘zbekiston hududi iqtisodiy rayonlarga bo‘linadi. Ulardan biri — Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni — Qoraqalpog‘iston Respublikasi va yana bitta viloyatdan iborat. Boshqasi — Mirzacho‘l iqtisodiy rayoni — Jizzax viloyati va yana bitta viloyatdan tashkil topgan.

**a)** Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoniga Qoraqalpog‘iston Respublikasi bilan birga kiruvchi, markazi Urganch shahri bo‘lgan viloyat qaysi?

**b)** Mirzacho‘l iqtisodiy rayoniga Jizzax viloyati bilan birga kiruvchi, markazi Guliston shahri bo‘lgan viloyat qaysi?

**42.** Jahon dengiz transportida sun’iy kanallar va tabiiy bo‘g‘ozlar muhim rol o‘ynaydi. 1914-yilda ochilgan Panama kanali Markaziy Amerikadagi tor bo‘yin orqali o‘tadi. Malakka bo‘g‘ozi esa Janubi-Sharqiy Osiyoda joylashgan bo‘lib, Yevropa va Yaqin Sharqdan Sharqiy Osiyoga boradigan kemalarning asosiy yo‘li hisoblanadi.

**a)** Panama kanali Atlantika okeanini qaysi okean bilan tutashtiradi?

**b)** Malakka bo‘g‘ozi Malakka yarim orolini qaysi oroldan ajratib turadi?

**43.** Maydoni 160 000 km² bo‘lgan mamlakatda yil boshida 12 000 000 kishi yashagan. Yil davomida 300 000 bola tug‘ilgan, 108 000 kishi vafot etgan. Tabiiy o‘sish koeffitsiyentini yil boshidagi aholi soniga nisbatan hisoblang.

**a)** Aholining tabiiy o‘sish koeffitsiyentini toping (promilleda, ‰).

**b)** Yil boshidagi aholi zichligini toping (kishi/km² da).

**44.** Quyidagi ma’lumotlarni o‘qing: 1) Afrika materigidagi bu mamlakat Gvineya qo‘ltig‘i sohilida joylashgan, Niger daryosi uning hududidan oqib o‘tadi; darsliklarga ko‘ra, u aholi soni bo‘yicha Afrikada birinchi o‘rinda turadi. 2) Shaharlarning o‘sishi, shahar aholisi ulushining ortishi va shahar turmush tarzining keng tarqalishi jarayoni maxsus atama bilan ataladi.

**a)** 1-bandda tasvirlangan mamlakat qaysi?

**b)** 2-bandda tasvirlangan jarayon qanday ataladi?

**45.** Quyidagi ta’riflarni o‘qing: 1) Butun bir materikni egallagan federativ davlat; poytaxti 20-asr boshlarida Sidney va Melburn o‘rtasida maxsus qurilgan shahar. 2) Janubiy Amerikadagi eng katta federativ respublika; 1960-yilda poytaxt Rio-de-Janeyrodan mamlakat ichkarisida maxsus qurilgan yangi shaharga ko‘chirilgan.

**a)** 1-bandda tasvirlangan davlatning poytaxti qaysi shahar?

_____

**b)** 2-bandda tasvirlangan davlatning hozirgi poytaxti qaysi shahar?

_____

## Javoblar kaliti

| | | | | |
|---|---|---|---|---|
| **1.** C | **2.** B | **3.** D | **4.** A | **5.** C |
| **6.** B | **7.** D | **8.** A | **9.** B | **10.** B |
| **11.** D | **12.** A | **13.** C | **14.** B | **15.** D |
| **16.** A | **17.** C | **18.** B | **19.** B | **20.** D |
| **21.** C | **22.** A | **23.** B | **24.** D | **25.** C |
| **26.** A | **27.** B | **28.** B | **29.** C | **30.** D |
| **31.** A | **32.** C | **33.** a–C, b–B, c–E | **34.** a–B, b–A, c–F | **35.** a–D, b–E, c–B |
| **36.** a) 48; b) 24 | **37.** a) 340; b) 06:20 | **38.** a) 1770; b) 9,18 | **39.** a) 40; b) 73,5 | **40.** a) Anxel; b) Titikaka |
| **41.** a) Xorazm; b) Sirdaryo | **42.** a) Tinch okeani; b) Sumatra | **43.** a) 16; b) 75 | **44.** a) Nigeriya; b) Urbanizatsiya | **45.** a) Kanberra; b) Braziliya |

## Yechimlar va izohlar

**1.** Eratosfen (mil. av. III asr) Siyena va Iskandariyada Quyosh nurlarining tushish burchagini taqqosladi. Shu yo‘l bilan Yer aylanasini hisoblab chiqdi va «geografiya» atamasini qo‘lladi. Ptolemey keyinroq yashagan va xaritalar tuzgan. Gerodot — «tarix otasi». Aristotel Yerning sharsimonligini isbotlagan, lekin bu atamani kiritmagan. Javob: C.

**2.** Masshtab 1:2 500 000 bo‘lsa, 1 sm = 2 500 000 sm = 25 km. Demak, masofa $4 \cdot 25 = 100$ km. 10 km va 1000 km — nollarni noto‘g‘ri sanash natijasi. Tekshiruv: 100 km : 25 km = 4 sm. Javob: B.

**3.** 22 iyun — Shimoliy yarimsharda yozgi Quyosh turishi kuni. Bu kuni Quyosh Shimoliy tropikda (23°27′ sh.k.) zenitda bo‘ladi. Ekvatorda Quyosh 21 mart va 23 sentabrda tik tushadi. Janubiy tropikda esa 22 dekabrda tik tushadi. Shimoliy qutb doirasida 22 iyunda qutb kuni boshlanadi, lekin Quyosh u yerda tik tushmaydi. Javob: D.

**4.** Balandliklar farqi $2500 - 500 = 2000$ m. Harorat $20 \cdot 0{,}6 = 12$ °C ga pasayadi. Cho‘qqidagi harorat: $24 - 12 = +12$ °C. +9 °C javobi etak balandligini hisobga olmaganda chiqadi (2500 m bo‘yicha 15 °C pasayish). Javob: A.

**5.** Peru (Gumboldt) sovuq oqimi qirg‘oq bo‘yidagi havoni soviydi va yog‘in hosil bo‘lishiga to‘sqinlik qiladi. Natijada Atakama cho‘li vujudga kelgan. Kaliforniya oqimi ham sovuq, lekin u Shimoliy Amerika sohilida oqadi. Golfstrim va Braziliya oqimi esa iliq oqimlardir. Javob: C.

**6.** O‘rta Atlantika suv osti tizmasi okean o‘rtasida S harfiga o‘xshab cho‘zilgan. U litosfera plitalari uzoqlashadigan zonada joylashgan. Mariana novi va Sharqiy Tinch okean ko‘tarilmasi Tinch okeanda joylashgan. Puerto-Riko novi Atlantikada bo‘lsa-da, okean chekkasidagi chuqurlikdir. Javob: B.

**7.** Kilimanjaro vulqoni (5895 m) Sharqiy Afrikada joylashgan va materikning eng baland nuqtasidir. Kenya tog‘i ham Afrikada, lekin undan pastroq. Elbrus Kavkazda, Akonkagua esa Andda joylashgan. Javob: D.

**8.** Amazonka ekvatorial mintaqada oqadi, bu yerda yog‘in juda ko‘p tushadi. Uning havzasi dunyoda eng katta, shuning uchun suv sarfi bo‘yicha birinchi o‘rinda turadi. Nil eng uzun daryolardan biri, lekin sersuvligi ancha kam. Kongo sersuvlik bo‘yicha ikkinchi o‘rinda turadi. Javob: A.

**9.** Shimoliy Amerikadagi dashtlar preriyalar deb ataladi. Pampa — Janubiy Amerikadagi dashtlarning nomi. Selva — Amazonka bo‘yidagi nam ekvatorial o‘rmonlar. Savanna esa subekvatorial mintaqaga xos o‘tloqlar bo‘lib, alohida tabiat zonasidir. Javob: B.

**10.** Avstraliyaning eng uzun va sersuv daryosi Murrey bo‘lib, Avstraliya Alp tog‘laridan boshlanadi va materikning janubi-sharqida okeanga (Enkaunter qo‘ltig‘iga) quyiladi. Uning eng uzun irmog‘i Darling. Kuper-Krik — Eyr ko‘liga quyiladigan vaqtinchalik daryo, Zambezi Afrikada, Makkenzi Shimoliy Amerikada. Javob: B.

**11.** Issiqko‘l Tyanshan tog‘lari orasida, Qirg‘izistonda joylashgan; suvi biroz sho‘r va chuqur bo‘lgani uchun qishda muzlamaydi. Sarez Pomirda (Tojikiston), Balxash va Zaysan Qozog‘istonda. Javob: D.

**12.** Ismoil Somoniy cho‘qqisi (7495 m) Pomirda, Tojikistonda joylashgan va mintaqaning eng baland nuqtasi. Jengish Chokusu (7439 m) Tyanshanda, Abu Ali ibn Sino cho‘qqisi (7134 m) undan past, Hazrati Sulton esa O‘zbekistonning eng baland nuqtasi. Javob: A.

**13.** Darsliklarga ko‘ra, O‘zbekistonning eng baland nuqtasi — Hisor tizmasidagi Hazrati Sulton cho‘qqisi (4643 m), Surxondaryo viloyatida. Beshtor Chotqol tizmasida, lekin undan past; Chimtarg‘a Tojikiston hududida. Javob: C.

**14.** O‘zbekistonning eng past nuqtasi Qizilqumdagi Mingbuloq botig‘ida (–12 m) joylashgan. Arnasoy botig‘i Mingbuloqdan ancha baland, Qoraqiya Qozog‘istonda; Ayoqog‘itma botig‘i Mingbuloqdan sayozroq. Javob: B.

**15.** Zarafshon daryosi Turkiston va Zarafshon tizmalari tutashgan joydagi Zarafshon muzligidan (Tojikiston) boshlanadi. Fedchenko muzligi Pomirda, Sarez ko‘li Bartang daryosi vodiysida, Iskandarko‘l esa Zarafshonning irmog‘i havzasida joylashgan. Javob: D.

**16.** Muruntov oltin koni Navoiy viloyatida joylashgan bo‘lib, Navoiy kon-metallurgiya kombinati tomonidan o‘zlashtiriladi. Qolgan viloyatlar bu kon bilan bog‘liq emas. Javob: A.

**17.** O‘zbekiston metallurgiya kombinati Bekobodda (Toshkent viloyati) joylashgan va qora metallurgiya korxonasi hisoblanadi. Olmaliq va Navoiy — rangli metallurgiya markazlari, Angren — ko‘mir qazib olish markazi. Javob: C.

**18.** Suvaysh kanali Misr hududida O‘rta yer dengizi va Qizil dengizni tutashtirib, Yevropadan Osiyoga eng qisqa dengiz yo‘lini ta’minlaydi. Panama kanali Atlantika va Tinch okeanlarini, Kil kanali Shimoliy va Boltiq dengizlarini, Korinf kanali Gretsiyadagi qo‘ltiqlarni bog‘laydi. Javob: B.

**19.** Braziliyaning tropik va subtropik iqlimi hamda keng plantatsiyalari uni qahva yetishtirish va eksporti bo‘yicha dunyoda yetakchi qilgan. Kolumbiya va Efiopiya ham yirik ishlab chiqaruvchi, lekin birinchi emas. Hindiston esa ko‘proq choy yetishtiradi. To‘g‘ri javob — B (Braziliya).

**20.** Rur rayoni Germaniyaning g‘arbida, Reyn daryosining irmog‘i Rur vodiysida joylashgan. U Yevropadagi eng yirik ko‘mir-metallurgiya rayonlaridan biri. Polshadagi yirik havza esa Yuqori Sileziya, Fransiyadagisi — Lotaringiya. To‘g‘ri javob — D (Germaniya).

**21.** OPEK 1960-yilda Bag‘dodda tashkil topgan. Biroq uning shtab-kvartirasi 1965-yildan beri Avstriya poytaxti Venada joylashgan. Bag‘dod — tashkil topgan joy, Ar-Riyod — yirik a’zo davlat poytaxti, Jeneva — boshqa xalqaro tashkilotlar markazi. Shu sababli ular chalg‘ituvchi variantlar. To‘g‘ri javob — C (Vena).

**22.** Chili Andning g‘arbiy yonbag‘irlarida joylashgan. Unda dunyodagi eng yirik mis konlari (masalan, Chukikamata) bor, mamlakat mis qazib olishda birinchi o‘rinda turadi. Argentina, Ekvador va Urugvay mis bo‘yicha yetakchi emas. To‘g‘ri javob — A (Chili).

**23.** Norvegiya Skandinaviya yarim orolining g‘arbida joylashgan. Uning Atlantika (Norvegiya dengizi) sohili fyordlarga boy, elektr energiyasining asosiy qismi GESlarda olinadi. Daniya va Niderlandiya pasttekislik mamlakatlar, Finlyandiya esa ko‘llari bilan mashhur. To‘g‘ri javob — B (Norvegiya).

**24.** Marokashda dunyodagi fosforit zaxiralarining katta qismi to‘plangan. Shu sababli u fosforit va fosfatli o‘g‘itlarning eng yirik eksportchilaridan biri. Liviya va Jazoir asosan neft va gazga boy. To‘g‘ri javob — D (Marokash).

**25.** Monreal protokoli ozon qatlamini yemiruvchi moddalarni (freonlar va boshqalar) bosqichma-bosqich ishlab chiqarishdan chiqarishni nazarda tutadi. Ko‘pincha u Kioto protokoli bilan adashtiriladi, lekin Kioto protokoli issiqxona gazlariga oid. To‘g‘ri javob — C.

**26.** Bosvash nomi Boston va Vashington shaharlari nomlarining birikmasidan hosil bo‘lgan. Chipits — Buyuk ko‘llar bo‘yidagi (Chikago–Pitsburg), Sansan — Tinch okean sohilidagi (San-Fransisko–San-Diyego) megalopolis. Tokaydo esa Yaponiyada joylashgan. To‘g‘ri javob — A (Bosvash).

**27.** Birinchi tip asosan iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarga xos. Germaniyada tug‘ilish darajasi past, tabiiy o‘sish nolga yaqin yoki manfiy. Niger, Afg‘oniston va Pokistonda esa tug‘ilish yuqori bo‘lib, ularga ikkinchi tip xos. To‘g‘ri javob — B (Germaniya).

**28.** Emigratsiya (lot. emigro — ko‘chib ketaman) — aholining o‘z mamlakatidan boshqa mamlakatga doimiy yashash uchun chiqib ketishi. Immigratsiya — aksincha, boshqa mamlakatdan kirib kelish. Reemigratsiya — vataniga qaytib kelish. Depopulyatsiya — aholi sonining kamayishi. Demak, to‘g‘ri javob — B (emigratsiya).

**29.** Mariana novi Tinch okeanining g‘arbida, Mariana orollari yaqinida (≈11° sh.k., 142° sh.u.) joylashgan; uning eng chuqur joyi — Chellenjer chuqurligi (≈11 km) Yer yuzasining eng past nuqtasi. Puerto-Riko — Atlantika okeanining eng chuqur joyi, Yava (Zond) — Hind okeanining eng chuqur joyi, Kuril-Kamchatka novi ancha shimolda (≈45–55° sh.k.). To‘g‘ri javob — C.

**30.** Yevrosiyoning chekka nuqtalari: shimolda — Chelyuskin burni (Taymir yarim oroli), sharqda — Dejnyov burni (Chukotka), g‘arbda — Roka burni (Pireney yarim oroli), janubda — Piay burni (Malakka yarim oroli). Taymir yarim orolida joylashgan eng shimoliy nuqta — Chelyuskin burni. To‘g‘ri javob — D.

**31.** Aydarko‘l 1969-yilgi katta suv toshqini paytida Chordara suv omboridan tashlangan suvlar Arnasoy pastqamligini to‘ldirishi natijasida vujudga kelgan; u Nurota tog‘larining shimolida, Jizzax va Navoiy viloyatlari hududida joylashgan. Sariqamish — Turkmaniston chegarasidagi botiqda, Sudoche — Amudaryo deltasida, Dengizko‘l — Buxoro viloyatining janubi-g‘arbida joylashgan. To‘g‘ri javob — A.

**32.** Sharg‘un (Sariosiyo tumani) va Boysun ko‘mir konlari Surxondaryo viloyatida joylashgan. Uchta davlat — Turkmaniston, Tojikiston va Afg‘oniston bilan chegaradosh viloyat ham faqat Surxondaryo. Qashqadaryo — asosan gaz konlari (Sho‘rtan va b.) bilan mashhur, Afg‘oniston bilan chegaradosh emas. To‘g‘ri javob — C.

**33.** Avstraliyaning eng baland nuqtasi — Avstraliya Alp tog‘laridagi Kosyushko cho‘qqisi (2228 m). Janubiy Amerikaniki — And tog‘laridagi Akonkagua (6960 m). Shimoliy Amerikaniki — Alyaskadagi Denali (Mak-Kinli, ≈6190 m). Elbrus — Kavkazda (Yevropa), Vinson massivi — Antarktidada, Everest — Yevrosiyoda (Himolay). Javoblar: a — C, b — B, c — E.

**34.** Andijon viloyati Farg‘ona vodiysining sharqida joylashgan va aholi zichligi eng yuqori viloyat. Navoiy viloyati Qizilqumning katta qismini egallaydi va maydoni bo‘yicha eng katta viloyat. Namangan — vodiyning shimolida, Sirdaryoning o‘ng sohilida joylashgan. Javoblar: a — B, b — A, c — F.

**35.** Gorizontal (izogipsa) — bir xil mutlaq balandlikdagi nuqtalarni tutashtiradi. Izobara — bir xil atmosfera bosimli nuqtalarni tutashtiradi. Izobata — suv havzasida bir xil chuqurlikdagi nuqtalarni tutashtiradi. Izoterma — bir xil harorat, izogieta — bir xil yog‘in miqdori, izoseysta — bir xil zilzila kuchi chiziqlari (ortiqcha variantlar). Javoblar: a — D, b — E, c — B.

**36.** a) Masshtab 1:750 000 — xaritadagi 1 sm joyda 750 000 sm = 7,5 km ga teng. Demak, $6{,}4 \cdot 7{,}5 = 48$ km. b) 1:200 000 masshtabda 1 sm = 2 km, shuning uchun $48 : 2 = 24$ sm. Tekshiruv: $24 \cdot 200\,000 = 4\,800\,000$ sm = 48 km — to‘g‘ri. Javoblar: a — 48, b — 24.

**37.** Nuqtalar bosh meridianning turli tomonlarida joylashgani uchun uzunliklar qo‘shiladi: 71°45′ + 13°15′ = 85°. Vaqt farqi: 85 × 4 = 340 daqiqa = 5 soat 40 daqiqa. N nuqta g‘arbda joylashgan, demak u yerda vaqt kamroq: 12:00 − 5:40 = 06:20. Tekshiruv: 85° : 15° ≈ 5,67 soat = 5 soat 40 daqiqa — to‘g‘ri.

**38.** Bosim farqi: 735 − 595 = 140 mm. Nisbiy balandlik: 140 × 10,5 = 1470 m. Mutlaq balandlik: 300 + 1470 = 1770 m. Harorat pasayishi nisbiy balandlik bo‘yicha hisoblanadi: 1470 : 100 × 0,6 = 8,82 °C. Cho‘qqida: 18 − 8,82 = 9,18 °C. Tipik xato — haroratni 1770 m bo‘yicha hisoblash. Tekshiruv: 1470 + 300 = 1770; 18 − 8,82 = 9,18 — to‘g‘ri.

**39.** 22 dekabrda shimoliy yarimshar uchun: h = 90° − φ − 23°30′. Demak 26°30′ = 90° − φ − 23°30′, bundan φ = 90° − 50° = 40° sh.k. 22 iyunda: h = 90° − φ + 23°30′ = 90° − 40° + 23°30′ = 73°30′ = 73,5°. Tekshiruv: 73°30′ − 26°30′ = 47° = 2 × 23°30′ — to‘g‘ri.

**40.** Matn Janubiy Amerika haqida: shimoldagi Gviana yassi tog‘ligida (Venesuela) dunyodagi eng baland sharshara — Anxel (umumiy balandligi ≈979 m) joylashgan. G‘arbdagi And tog‘larida, Peru va Boliviya chegarasida baland tog‘ ko‘li — Titikaka (taxminan 3812 m) joylashgan. Tekshiruv: ikkala obyekt ham Janubiy Amerikada — to‘g‘ri.

**41.** Quyi Amudaryo iqtisodiy rayoni Amudaryoning quyi oqimida joylashgan Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Xorazm viloyatidan (markazi Urganch) iborat. Mirzacho‘l iqtisodiy rayoni Mirzacho‘l hududidagi Jizzax va Sirdaryo viloyatlarini (Sirdaryo viloyati markazi — Guliston) o‘z ichiga oladi. Tekshiruv: Urganch — Xorazm, Guliston — Sirdaryo viloyati markazi — to‘g‘ri.

**42.** Panama kanali Panama bo‘yni orqali o‘tib, Atlantika okeani (Karib dengizi) bilan Tinch okeanini tutashtiradi. Malakka bo‘g‘ozi Malakka yarim oroli va Indoneziyaning Sumatra oroli orasida joylashgan, Hind okeanini Tinch okeani dengizlari bilan bog‘laydi. Tekshiruv: Suvaysh kanali bilan adashtirmaslik kerak — u O‘rta yer va Qizil dengizni tutashtiradi.

**43.** Tabiiy o‘sish: $300\,000 - 108\,000 = 192\,000$ kishi. Koeffitsiyent: $\frac{192\,000}{12\,000\,000} \cdot 1000 = 16‰$. Zichlik: $\frac{12\,000\,000}{160\,000} = 75$ kishi/km². Tekshiruv: 12 000 000 × 0,016 = 192 000; 160 000 × 75 = 12 000 000 — to‘g‘ri.

**44.** Gvineya qo‘ltig‘i sohilida joylashgan, hududidan Niger daryosi o‘tadigan va aholisi bo‘yicha Afrikada birinchi o‘rindagi davlat — Nigeriya (Niger davlati bilan adashtirmang: Niger dengizga chiqmaydi). Shaharlar va shahar aholisi ulushining o‘sishi, shahar turmush tarzining yoyilishi — urbanizatsiya. Tekshiruv: emigratsiya, migratsiya — ko‘chish jarayonlari, ular bu ta’rifga mos emas.

**45.** 1) Butun materikni egallagan federativ davlat — Avstraliya Ittifoqi; uning poytaxti Sidney ham, Melburn ham emas, balki ular o‘rtasida maxsus qurilgan Kanberra shahri. 2) Janubiy Amerikadagi eng katta federativ respublika — Braziliya; 1960-yilda poytaxt Rio-de-Janeyrodan yangi qurilgan Braziliya shahriga ko‘chirilgan. Tekshiruv: Rio-de-Janeyro — sobiq poytaxt, javob emas.

---

Savollar Ta’lim telekanali tomonidan milliy sertifikat imtihoni formatiga mos tuzilgan mashq savollari, rasmiy imtihon savollari emas. Yana 2 ta variant, taxminiy ball va daraja bilan — bepul online: talimtelekanali.uz/uz/milliy-sertifikat/geografiya/